

BRONČANODOBNA LONČARIJA IZ ŠPILJE GOLI BREG – prilog poznavanju speleo-arheološke topografije kvarnerskog zaleđa

Dario Maršanić

Speleološka udruga Estavela, Kastav

Godine 2020. pronađen je ulaz u potpuno nepoznatu špilju na području kvarnerskog zaleđa u blizini mjesta Veli Brgud. Špilja je speleološki istraživana 2021. godine, a tada su na površini uočeni ulomci keramičkih posuda, koje tipokronološkim specifičnostima sigurno datiraju u brončano doba, tj. vjerojatno u srednje brončano doba. Budući da je riječ o potpuno novom speleo-arheološkom nalazištu, ova objava obogaćuje širu arheološku topografiju kvarnerskog područja, kao i područja s kojima postoje tipokronološke paralele, ali, s druge strane, i uža je topografska slika zanimljiva kad je riječ o odnosu ovog nalazišta i obližnjeg toponima Gradina, koji uobičajeno aludira na prapovijesna visinska utvrđena naselja. Budući da o toponimu Gradina također nema nikakvog spomena u literaturi, a niti u usmenoj predaji, potencijalna kronološka povezanost ovog prostora sa špiljom ostaje u sferi nagađanja i hipoteza.

Ključne riječi: arheologija, špilje, prapovijest, brončano doba, lončarija, Kvarner

Keywords: archaeology, caves, prehistory, bronze age, pottery, Kvarner

► Uvod

Prilikom speleološkog rekognosciranja na području Goli breg između Škalnice i Velog Brguda 2020. godine pronađen je ulaz u do tada nepoznatu špilju, gdje su, prilikom istraživanja 2021. godine, primijećeni površinski nalazi ulomaka keramike. Cilj je ovog rada doprinijeti poznavanju arheološke topografije kvarnerskoga zaleđa jer je riječ o potpuno novome nalazištu.

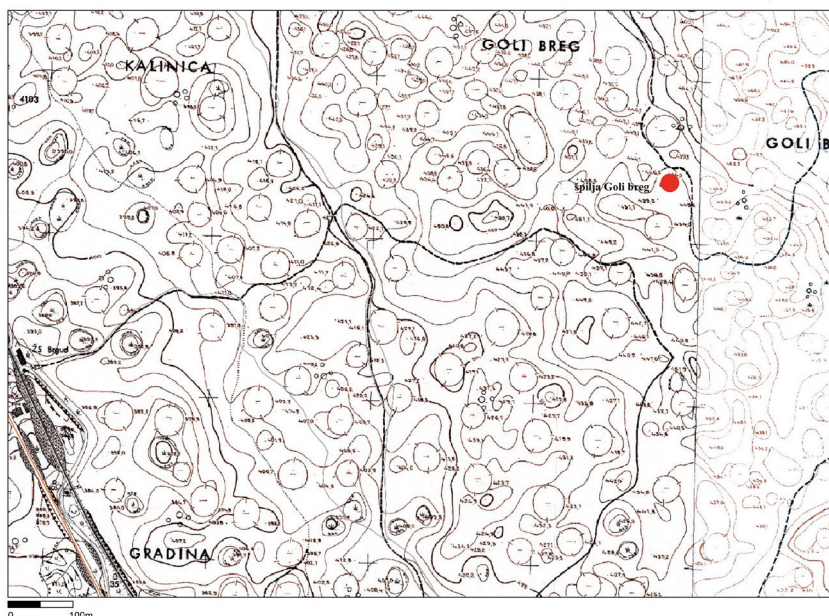
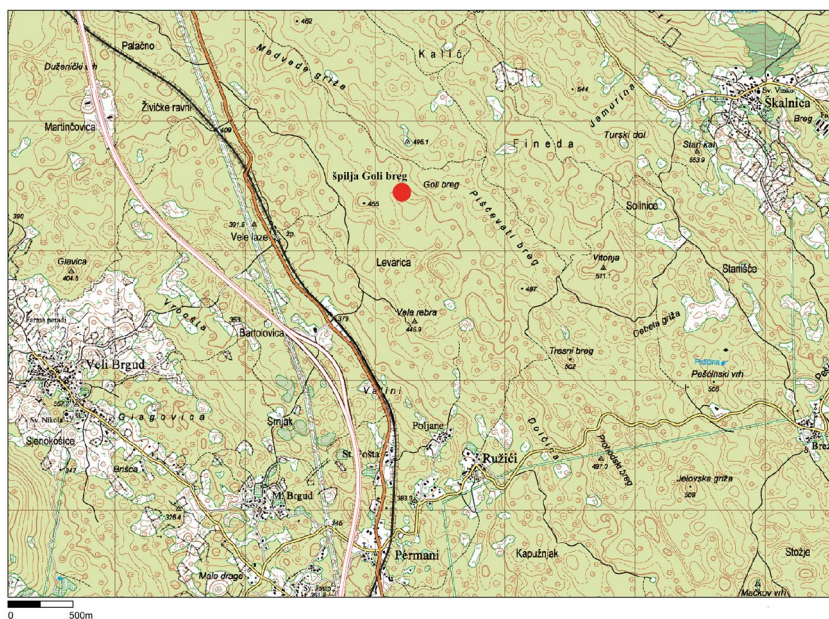
► Pozicija špilje

Špilja Goli breg nalazi se u Primorsko-goranskoj županiji, oko 1 km istočno od zgrade nekadašnje željezničke stanice Brgud, na željezničkoj pruzi Rijeka – Šapjane, oko 3 km sjeveroistočno od mjesta Veli Brgud te oko 2,5 km zapadno od mjesta Škalnica. Do špilje je najlakše doći šumskim putem koji kreće od željezničke stanice, u smjeru istoka. Na početku je put prilično širok, ali nakon okvirno 500 m, nailazi se na raskrižje s tri smjera na kojem valja krenuti srednjim – neuglednim, šumskim putem. Nakon 500-tinjak m uskoga šumskog puta, koji nastavlja u smjeru zapada, potrebno je skrenuti izvan staze u šumu, kako bi se došlo do ulaza špilje. Špilja se nalazi oko 100 metara od šumskog puta, u smjeru sjeveroistoka, na rubu male vrtače na 450 m. n. v. Valja spomenuti da je u relativnoj blizini, na oko 1 km jugozapadno od špilje, tj. na oko 400 m jugoistočno od željezničke stanice, područje koje nosi ime Gradina, što predstavlja zanimljiv toponim, a o čemu će biti više riječi u nastavku. (slika 1.).

► Okolnosti i povijest pronalaska špilje i arheoloških nalaza

Špilja Goli Breg pronađena je tijekom speleološkog rekognosciranja istimenog područja u listopadu 2020. godine. Osim navedene špilje, u tri navrata rekognosciranja ovog područja

pronađeno je 10 jama i još jedna

Slika 1. | Pozicija špilje Goli breg označena na TK 1: 25000 (karta gore) i na Osnovnoj karti Hrvatske 1:5000 (karta dolje)

Izvor: Državna geodetska uprava - <https://geoportal.dgu.hr/>.

špilja. Autor ovog teksta, koji je ujedno i pronašao ove objekte, prilikom pronalaska ulaza špilje Goli breg nije ulazio dublje u špilju, budući da nije imao opremu za crtanje. Računao je da će se ubrzo vratiti nacrtati taj objekt te je smatrao da bi tadašnjim ulaskom u špilju, a bez crtanja, umanjio istraživački entuzijazam jer bi mu špilja, sljedeći put kada bi je posjetio, u trenutku crtanja bila već poznata.

U travnju 2021. godine je prilikom posjeta kolega iz SO Velebita organizirano istraživanje speleoloških objekata na području Goli breg. Tom je

prilikom, osim nekoliko jama, speleološki istražena i špilja Goli breg. U grupi speleologa, koja je istraživala špilju, bio je arheolog Vedran Fero Ferenčak, član SO PDS Velebit, te je, zahvaljujući njegovu uočavanju keramičkih ulomaka, ovaj lokalitet pobudio dodatno zanimanje autora.

Već iz radnih fotografija keramičkih nalaza, nastalih prilikom otkrića keramičkih nalaza (prvenstveno ručke na fotografiji), koje su na dan otkrića proslijeđene autoru ovoga rada, dalo se naslutiti da je riječ o arheološkim nalazima iz prapovijesnog razdoblja. U rujnu 2021. speleolozi SU-a

Slika 2. | Projekcija s označenom pozicijom nalaza nastala 3D laserskim skenerom modela Faro Focus X130. | Izradio: Branko Šumonja

Estavela Branko Šumonja i Dario Maršanić posjećuju špilju te fotografiraju nalaze i špilju, izrađuju topografski snimak s precizno ucrtanim površinskim nalazima keramike (pomoću *Leica X310/Disto X2*), obavljaju 3D lasersko skeniranje špilje uz pomoć uređaja *Faro Focus X130* (slika 2. i 4.) te prikupljaju površinske nalaze keramike za daljnju analizu i objavu.

► Morfološki opis špilje i pozicija nalaza

Ulaz u špilju nalazi se na rubu manje vrtače. Riječ je trokutastom otvoru visokom oko 1,5 m, širine oko 1,9 m (slika 3.). Neposredno nakon ulaznog dijela, mali je skok s oveće glonđe pa slijedi kosina, čije je tlo u prvom dijelu prekriveno rasutim organskim materijalom s površine, zemljom i kršjem, a desetak metara od ulaza i sve do kraja, manje je erodirano-ga organskog materijala, dok je tlo uglavnom prekriveno sigovinom i zasiganim kršjem. Jednostavne je morfologije, potpuno suha i nema hidrološke funkcije. U cijelosti je zasigana, od ulaza do dna (slika 4.). Ukupna je duljina špilje 20 m, a dubina – 9 m (prilog 1). Špilja završava zasiganim,

Slika 3. | Ulaz u špilju Goli breg. Na fotografiji je vidljiva pločica koja nosi oznaku SU Estavela 051-470. | Foto: Dario Maršanić

neprolaznim suženjem dužine oko 3 m, koje predstavlja upitnik, ali se ne čini potencijalnim za istraživanje s obzirom na nedostatak strujanja zraka. U špilji apsolutno nema nikakvog otpada niti tragova boravka u posljednje vrijeme.

Na samom završetku (prohodnog dijela) špilje, u njezinu najjužnijem

dijelu, uz rub, na površini među kršjem, ležalo je više ulomaka keramike (slika 5. i 6.). Znakovito je opažanje da su značajno zasigani keramički nalazi ležali na mjestu gdje se, prema tragovima zasiganosti okolne stijene i prisutnosti špiljskih bisera, može zaključiti da se u nekom trenutku u prošlosti ovdje sakupljala i zadržavala voda.

Slika 4. | Pogled prema kraju špilje u trenutku 3D skeniranja | Foto: Dario Maršanić

► Opis nalaza i tipokronološke značajke

Ukupno je pronađeno 15 ulomaka keramike, međutim, samo ih nekoliko nije izrazito zdrobljeno. Od 6 većih ulomaka, 3 ulomka su dovoljno dijagnostička za opažanja, a preostala 3 su dijelovi stijenke posude te nisu dijagnostički. Najznačajnija su 2 ulomka koja se spajaju i čine dio posude od ramena do dna, koje nije potpuno očuvano, s trakastom ručkom na vrhu trbuha. Treći ulomak pripada donjem dijelu stijenke posude, neposredno iznad dna, ali nije spojiv s drugim ulomcima. Za ova 3 ulomka može se sa sigurnošću reći da su dio iste posude, a vjerojatno i za ostale prikupljene ulomke, sudeći prema njihovoj fakturi. Pronađeni su nalazi bili izrazito zasigani, što je zahtijevalo

njihovo mehaničko čišćenje prilikom kojeg je na nekoliko mjesta došlo do manjih oštećenja površine nalaza.

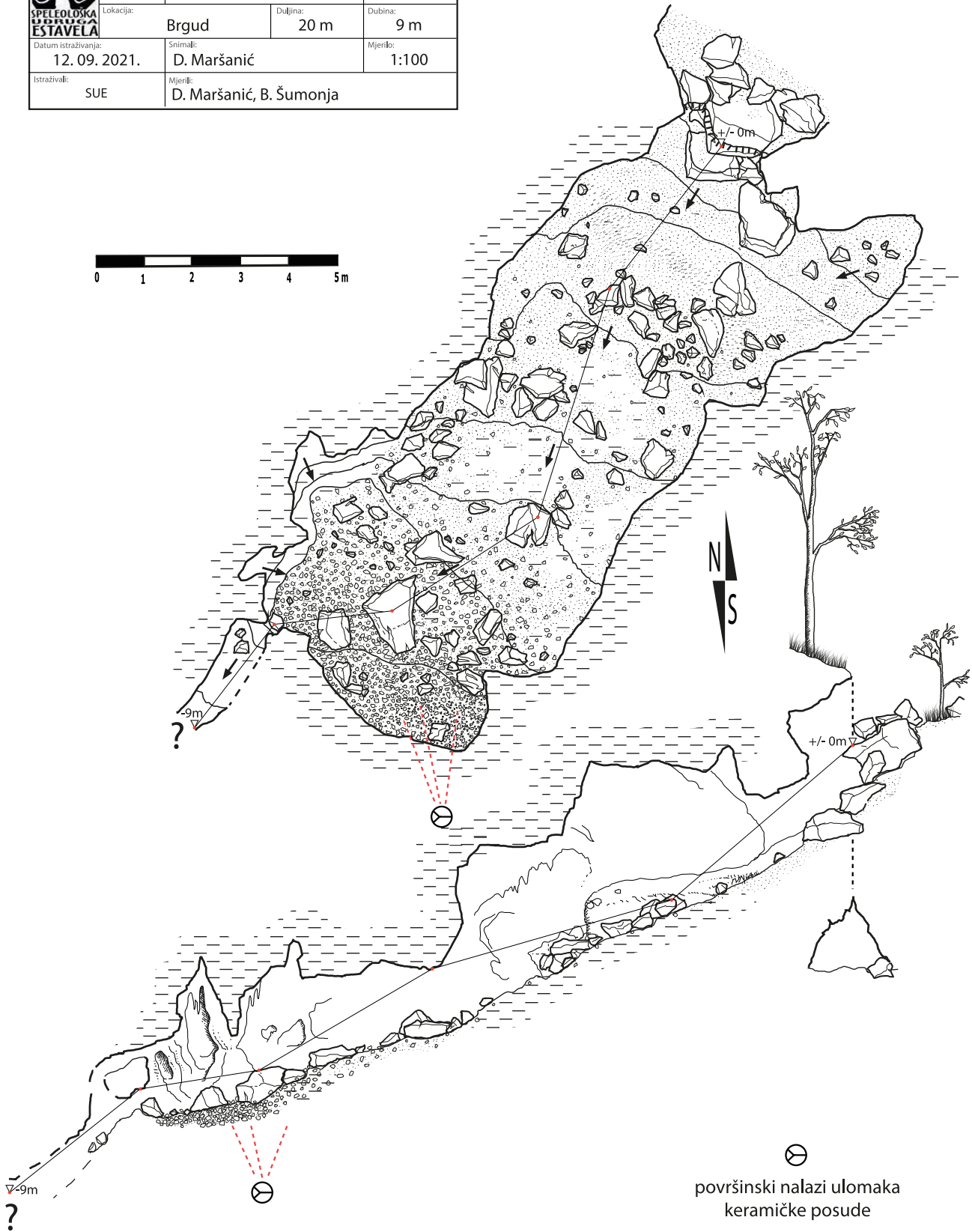
Spomenuta 2 ulomka, koja se spajaju (prilog 2), najizrazitiji su i u suštini jedini nalaz iz ovoga skupa koji pruža mogućnost arheološke datacije na temelju tipoloških značajki. U nastavku slijedi opis nalaza i njegove tipokronološke značajke. Očuvan je dio posude od ramena do dna. Trakasta ručka nalazi se na najistaknutijem dijelu, na vrhu trbuha. Dno je posude očuvano malim dijelom, i to samo nekoliko centimetara vanjskog ruba dna. Posuda je izrađena slobodnom rukom, tj. bez lončarskog kola. Na površini keramike nisu vidljivi ukrasi. Pečena je u nekontroliranim oksidacijskim uvjetima unutar peći. Boja vanjske površine varira od

umjereno do tamno sivkasto-smeđe prema tamnosivoj, na mjestima gotovo crnoj boji. Unutarnja je površina u potpunosti tamnosive, gotovo crne boje. Na mjestima je ostalo tragova sigovine koju je bilo teško ukloniti bez oštećenja površine keramike. Očuvane dimenzije: visina – 31,5 cm; širina – 20,8 cm; debljina stijenke – 0,7 – 0,9 cm.

Ovaj tip posude se prema svojim značajkama može usporediti s nalazima iz drugih špilja koje se nalaze u relativnoj blizini. Posuda iz špilje Goli breg se, sudeći prema formi, može usporediti s primjerkom ulomka posude s tunelastom ručkom iz Vele peći kod Vranje, koji je datiran u četvrtu fazu nalazišta, odnosno u srednje i kasno brončano doba.¹ Ovaj je tip ručke usporediv i s

¹ Forenbaher et al. 2006 b, 12, 13, 25, sl. 11: 6.

	Katastarski broj:	ime objekta:	
	Broj pločice:	GK koordinate:	Apsolutna visina:
	Lokacija:	Duljina:	Dubina:
	Datum istraživanja:	Snimaji:	Mjerilo:
	051-470	5445974 5032805	445 m
	Brgud	20 m	9 m
	12. 09. 2021.	D. Maršanić	1:100
Istraživači:	Mjerili:		
SUE	D. Maršanić, B. Šumonja		

nalazima iz Pupićine peći iz horizonta E, koji su datirani u srednje brončano doba², te nalazima iz Pećine ispod sela Srbani, koji su datirani u rano na srednje brončano doba.³ Osim iz špiljskih nalazišta, ovaj tip ručke je relativno dobro zastupljen u gradinskim naseljima Monkodonja⁴ i Limska gradina⁵, gdje se datira u rano i srednje brončano doba.

► Umjesto zaključka

Špilja Goli breg je nedavno otkriveno speleo-arheološko nalazište, dosad potpuno nepoznato u stručnoj literaturi. Objavom ovog rada, ovaj će lokalitet obogatiti postojeću speleo-arheološku topografiju kvarnerskog zaleđa i susjedne istarske regije, s kojom brončanodobna arheološka građa kvarnerskog zaleđa ima jasne paralele. No, ovo nalazište, osim što proširuje spoznaju šire topografske slike, otvara i neka pitanja na razini uže topografske mikrolokacije. Naime, kako je navedeno, oko 1 km jugozapadno od špilje nalazi se zanimljiv susjedni toponim Gradina (slika 1.). Proučavajući literaturu i u razgovoru s kompetentnim osobama⁶, čini se da također i ovaj toponim nije poznat stručnoj zajednici niti je zabilježen u literaturi. Povezanost špilje Goli breg i toponima Gradina samo je hipoteza na bazi indicije koju nam potonji toponim sugerira te ne postoji čvrsti dokaz da neka veza zaista postoji. Dakle, područje Gradine potpuna je nepoznanica i do daljnega ostaje otvoreno pitanje što taj prostor uopće predstavlja u arheološkom smislu, tj. postoje li na tome mjestu tragovi gradinskog naselja iz brončanog i/ili željeznog doba?

Što se tiče datacije, s obzirom na nedostatak druge arheološke građe na ovom lokalitetu, poput drugih dijagnostičkih elemenata (drugih ulomaka posuda), koja bi pružila više

Slika 5. | *In situ* nalaz ulomka keramičke posude s trakastom ručkom | Foto: Dario Maršanić

Slika 6. | *In situ* nalaz ulomka keramičke posude | Foto: Dario Maršanić

tipokronoloških podataka, ne može se sa sigurnošću utvrditi kojem specifičnom razdoblju brončanog doba proučavani nalaz posude iz špilje Goli breg pripada jer je trakasta ručka element koji se pojavljuje tijekom gotovo čitavog brončanoga doba.

Međutim, prema tipološkim specifičnostima, s dozom opreza može se pretpostaviti datacija u srednje brončano doba.

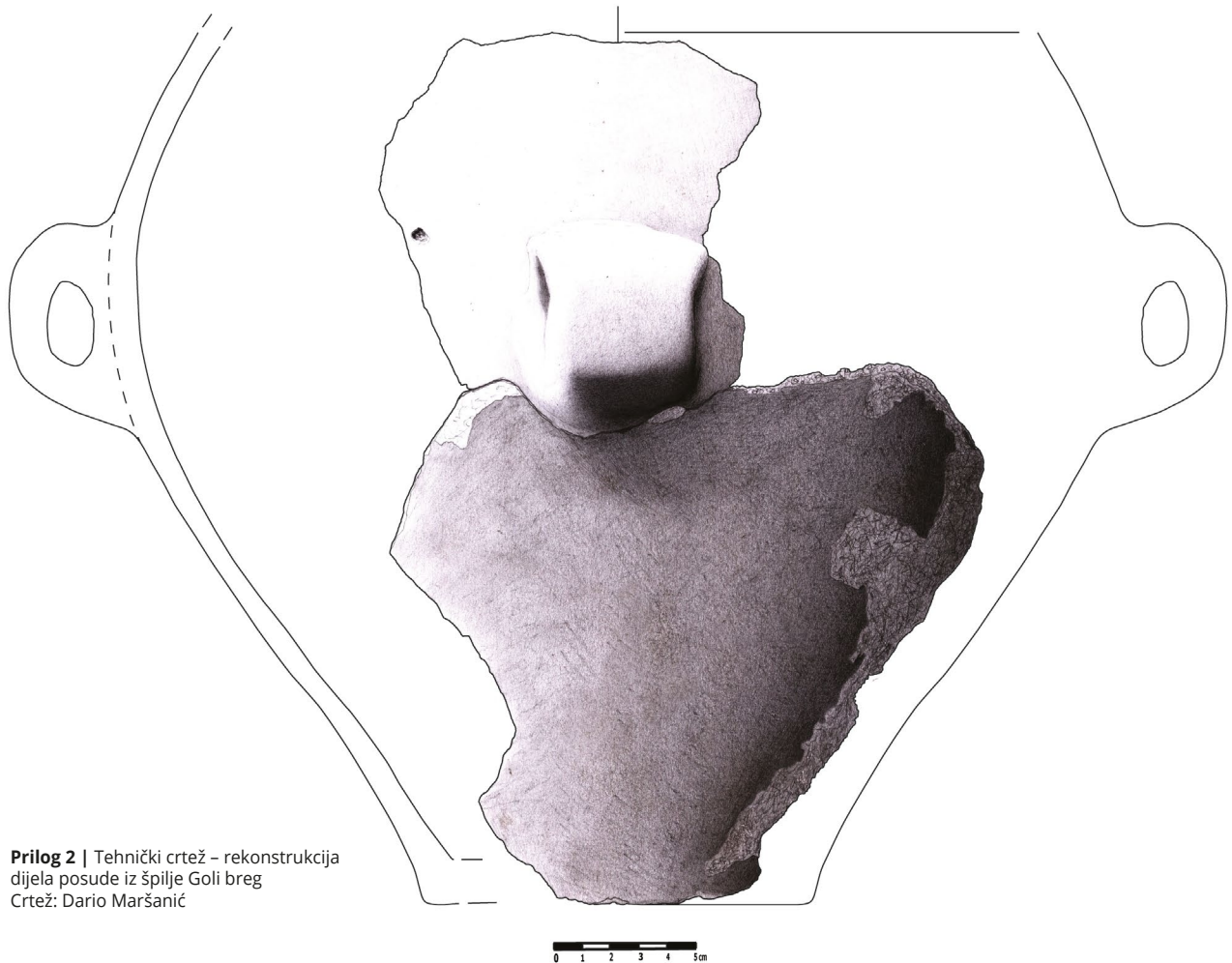
² Forenbaher, Kaiser 2006 a, 222, sl. 5.12: 1 - 2 ; Maršanić 2016, 14, T. 10: 5.

³ Čuka 2009, 24, 37, T. III:15-16.

⁴ Buršić Matijašić 1998, str. 72-73; T. 16, T. 24: 401-411

⁵ Urem 2012, T. 7: 10, T. 11: 3.

⁶ Ranko Starac, Nenad Kuzmanović

Prilog 2 | Tehnički crtež – rekonstrukcija dijela posude iz špilje Goli breg
Crtež: Dario Maršanić

► Bibliografija

- Buršić Matijašić Klara 1998, Gradina Monkodonja, Monografije i katalozi 9, Arheološki muzej Istre (Pula 1998).
- Čuka Maja 2009, Tipološka obada odabranih ulomaka prapovijesne keramike iz Pećine ispod sela Srbani, *Histria Archaeologica* 40, 2009, str. 13-44.
- Forenbaher Stašo, Kaiser Timothy 2006 a, Lončarija Pupićine peći. U: Miracle Preston, Forenbaher Stašo 2006, *Pretpovijesni stočari sjeverne Istre: arheologija Pupićine peći*, 1. svezak, Monografije i katalozi 14, Arheološki muzej Istre (Pula 2006) str. 163-224.
- Forenbaher Stašo, Rajić Šikanjić Petra, Miracle Preston 2006 b, Lončarija iz Vele peći kod Vranje (Istra), *Histria Archaeologica* 37, 2006, str. 5-46.
- Maršanić Dario, 2016, Bronastodobna keramika iz jame Loza 2 pri Šapjanah in jame Pupićina peć na Učki, diplomsko delo, Sveučilište u Ljubljani Ljubljani, Filozofski fakultet, Odjel za arheologiju (Ljubljana 2016).
- Urem Dušanka 2012, Limska gradina: keramika s područja nekropole, Monografije i katalozi 21, Arheološki muzej Istre (Pula 2012).

Bronze Age pottery in Goli breg cave - a contribution to the knowledge of speleoarchaeological topography of Kvarner hinterland

In 2020, an entrance to a completely unknown cave in the Kvarner hinterlands was discovered nearby Veli Brgud village. Fragments of a ceramic dish, which by its typochronological specificities belongs to the Bronze Age, most likely Middle Bronze Age, were found on the surface during speleological exploration in 2021. Considering it is a completely new speleoarchaeological site, this publication expands on the wider archaeological topography of Kvarner area, as well as areas with which there are typochronological similarities. On the other side, from a more narrow topographic aspect it is also interesting to consider the relationship of this site and a nearby toponym Gradina, which usually brings to mind fortified structures on high ground. Since nothing about toponym Gradina is mentioned in literature or oral tradition, the potential chronological connection of this area with the caves remains only a hypothesis and speculation.